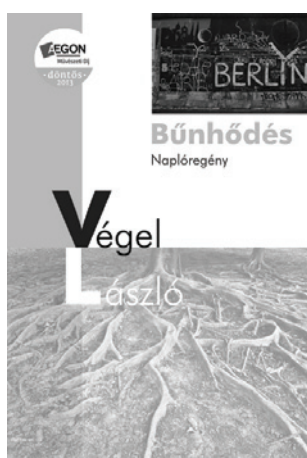

PAYER IMRE

Egy európai uniós önazonossági kísérlet válsága

VÉGEL LÁSZLÓ: BÚNHŐDÉS. NAPLÓREGÉNY

Noran Libro
Budapest, 2012
172 oldal, 2480 Ft

Az én értelmezésemben leginkább a jelen történelmének megértési és önmegértési kudarcáról szól a könyv. Arról, hogy a hazug frázisok mögött nem akarózik megtörténni az igazi párbeszéd. Mindegyik szubjektum önelégülten ragaszkodik saját merev világvéleményéhez. Saját előfeltételeit akarja igazolva látni a másokban. Nem akar tapasztalni. Nem változik meg. A szubjektumok ebben az esetben nem annyira lélektani egyedeket, inkább társadalompolitikai, kulturális mentalitásokat jelentenek

Az elbeszélő az olvasó társadalom-politikai énjét szólítja meg. Ebből a nézőpontból adhatunk jelentést a szövegnek. Mivel krónikás jellegű hitelesség a cél – az elbeszélés nem hangsúlyozható, a történet a fontos. Összefüggően, sokszor egyenes vonalúan kell elbeszélni, mert mindenfajta bonyolítás csak megzavarná a szerzői szándékot.

Az író a leleplezés szándékával írta a könyvet. A hatalom álságait akarja kimondani. Poétikailag ennek a szentencia/pictura elve felel meg. Vagyis a hipotézist, bizonyító erejű anekdotikus látványok, aztán ezek logikai kifejtései követik. Ezért a szereplők nem a lélektan nézőpontjában jelennek meg, hanem társadalom-politikai, kulturális attitűdök allegóriájaként. Az eredetileg is fejlett, nagy, nyugat-európai országoknak nemcsak az érdekérvényesítési képességeik erőteljesebbek, hanem öntudatuk is sokkal meghatározóbb. A negédes udvariaskodás mögött intolerancia rejtőzik.

„Tanuld a nagy európai nemzetek nyelvét, sajátítsd el kultúrájukat (...) Nekik viszont semmit sem kell tudniuk a barbarikumról.” A nyugat-európai országok embere előkelő-önző, a kelet-közép-európaiaké kicsinyes civakodó.

Olyan szerkezettel van dolgunk, amelynek három pólusa között feloldhatatlanok az ellentétek. Az anyanyelvűség, az

állampolgárság és az Európai Unió tagság nem illeszthető be egyetlen egységbe. A hagyományos (logocentrikus) kultúra nem segít ebben, a belső szellemi konfliktus mégis mindvégig metafizikai marad. Jelentéssé válnak olyan affirmatív szavak, mint a feloldozás.

„Kelet-Közép-Európában a legnagyobb hazugság éppen a valóság, már nem hiszel benne, nem vagy kíváncsi rá: abba kapaszkodnál, ami felette van ennek, és megmagyarázhatatlan erőként irányít, amelyet szorongásból mindentől elvonatkoztatott, tiszta gondolatnak nevezel. De tudod, hogy sokkal többről van szó. Csak ez a szorongás hozhatja meg számodra az utolsó kegyelmet, a feloldozást.”

Ezért érvényes a könyv szinte szakrális vonatkozású címe – Bűnhődés.

A strukturalizmusból ismert centrum/periféria tétel válik reprezentálttá a könyvben. Csakhogy a kettősség tagjai között nincs igazi kapcsolat.

„Elvesztetted otthonod, mert a peremvidéken az igazi Európára vágytál, elvesztetted Európát, mert az nem ismeri saját peremvidékét.”

A perem tulajdonképpen nem-hely, patológikus fikció.

„Hamis játék, mely szerint ámitjuk magunkat, hiszen nem is volt igazi arcunk. Örökös skizofréniában élünk.”

Innen erednek a pózok, a bizonytalanságok, görcsös kisebbségi érzések. A hely lényegét reprezentáló tipikus figurák alattomos színlelők, árulók, hisztérikusak. A kelet-közép-európai ember a törvénytelen származású, a fattyú vagy találón kifejezve az európaisághoz fűződő itteni viszonyra utalva – metaforikusan szólva, antik kentaur.

A könyv három részből áll. Két esszé fog közre egy utazási naplót (a borítón szereplő naplóregény műfaj-megnevezés csak részben pontos). A felelevenített anekdota műfaj hagyománya keveredik az esszé analitikusságával, utóbbi ad távlatot és elmélyítést az előbbinek. A nézőpont a hatalom értelmezése. A kultúra a gyanakvás jegyében elemződik. A kultúra, mint ideologikus eszmény az úgynevezett valóságon mérődik meg – és találtatik könnyűnek. Vagyis nem a művészet uralhatatlan retorikai folyamata áll szemben a zárt egészet akaró kultúrával. A nyolcvanas évek ideológiakritikai hagyományában áll a szerző. Analógiával élve: a költészetben ilyen Petri György, Várad Szabolcs, Kukorelly Endre stb. irányultsága is. Az esszé-jelleg a domináns. Az első – az ideológiakritika hagyományosabb oldalát, a második, vagyis a kötet harmadik fejezete már az újabb, nyelvkritika szempontjait érvényesíti. De nem a dekonstrukciót. Mivel a nyelv léte nem kifejezetten konkrét tartalmakban van, ezért a változatlanul külön-külön hagyott épségben megőrzött mondatok a tartalomra, a jelentésre irányítják az olvasó figyelmét, nem a nyelvi magatartások viszonylagos világokat alkotására. Végelnél csak egy világ van. Annak kell megtalálni és kimondani az egyetlen, bár alattomosan összezavart igazságát. A más nyelv nem nyelvi létében, hanem, tartalmi, ideológiai értelmében funkcionál a magyar nyelvhez képest.

Európa leginkább Németországot jelenti a könyvben. Már az első fejezet címe is erre utal: Nach Berlin. A jugoszlávok és posztjugoszlávok ambivalensen viszonyulnak a németekhez. Egyrészt ki akarják használni őket, másrészt kisebbségi érzésük van velük kapcsolatban, félnek tőlük, tisztelik őket. A sumákoló szorongás, az elfojtás projekciót eredményez és olyan agressziót, amit aztán nem is a nagy német nemzettel, hanem a gyenge kis népekkel szemben élnek ki. A németeket szidják, a náciakat lejárató filmek után buzgón ócsárolják, de azért sűrűn utaznak Németországba a jóléért, és szemük se rebben, ha ott a németek lekezelik vagy észre sem veszik őket.

A berlini fal Európa megosztásának nagy jelképe. Végel szerint ennek az a titka, hogy olyan apokrif történelmet mutat fel, amely igazán érvényes, nem olyan, mint a hivatalos hazugságok. Ennek megértése okán utazik a német fővárosba. Olyan igazi megértésre vágyik, amely valóban esemény, megtörténik és átforgatja, megváltoztatja az egész szubjektumot. „Ebben az ellentmondásban szembesültem a másik, az apokrif történelemmel, amely a Brandenburgi kapu előtti emelvényről tárul elém. (...) A berlini fal tövében, a Brandenburgi kapu előtti emelvényről mustrálva egyszeriben olyan érzésem támadt, mintha vitriolt loccsantottak volna az arcomba.”

A globalizációs folyamat posztkommunista értelmezésének is olvasható a könyv. „Azt az ábrándot teszed próbára, amelynek Európa a neve. (...) Az egypártrendszer gyermeke vagy, hatása alól nem vonhattad ki magad, akkor is meghatározott, amikor vitába keveredtél vele. (...) Az utópikus útból azonban damaszkuszi út lett. Beletörődtél abba, hogy ez véglegesen meghatározta az életedet. Semmit sem kezdhetsz immár előlről. Ennek a kudarcnak az élményével érkezted meg Berlinbe: az önmagát eltékozló fiú jóvátehetetlen büntudatával.”

Márai Sándor vagy Kertész Imre kedvelt műfajába illeszthető a könyv. Hozzájuk képest, főleg Máraival összehasonlítva, Végel plebejus, '68-as attitűdje tűnhet fel. (Végel bevallottan farmerért ment Triesztbe, Márainak ez rangon aluli lett volna.) Csalódásának egyik lényege: a modernizációt is jelentő baloldaliságról kiderült, hogy nacionalista erők álságos ürügye. A bűnhődés és ki nem mondott oka a közép-európai történelmi lét lehetne. Az, amelyik soha nem válhatott esszenciálisan érvényessé. A változatos, soknemzetiségű hely már csak a múlté, már csak fikcióban képződhet meg. Nem lehet megvalósítani azt az univerzálisan elvont terep, amelyen – Schiller szavaival, Beethoven örömdórája szerint – testvér léssen minden ember. A hajdani Jugoszlávia állt a legközelebb Európához, mostanra mint Balkán nagyon messze került tőle az etnikai tisztogatások rémképe miatt. Bár voltak előjelek. A Tito-korszakban a Kommunista Szövetséget is lehetett bírálni, a partizánok bosszúja azonban tabu maradt.

A könyv végének tanulsága: nincs tanulság. Avagy mégis. Végel László gondolatilag kiérlelt, bölcs könyvének tanulsága a hiteles szembenézés igénye, akkor is, ha féltő, hogy mindez kimaradhat a hivatalos nyilvánosságból.